

Dāvinājuma līgums – vai viss ir tik vienkārši, kā šķiet? 3/46/23

Civillikuma (CL) izpratnē dāvinājums ir tiesisks darījums, ar kuru kāds aiz devības piešķir otram bez atlīdzības kādu mantisku vērtību. Lai gan dāvinājums lielākoties asociējas ar kaut ko patīkamu, var pastāvēt riski un neskaidrības – par to vairāk šajā rakstā.

Dāvinājums jeb dāvinājuma līgums ir iedalāms trīs veidos:

- 1) parastais dāvinājums, kad nekas netiek prasīts pretī;
- 2) dāvinājums ar uzlikumu, kad dāvinātājs atrunā konkrētus nosacījumus, kas jāievēro apdāvinātajam, lai varētu saņemt dāvinājumu;
- 3) dāvinājums atlīdzības nozīmē, kad dāvinājums ir kā pateicības vai atlīdzības veids par kādu veikumu vai labdarības darbu, ko apdāvinātais veicis par labu dāvinātājam.

Protams, sadzīviski dāvinātājs ar apdāvināto var īstenot dāvinājumu nodošanas un pieņemšanas veidā, piemēram, dāvinot naudu. Taču dāvinājumu var taisīt arī līguma formā kā privātu līgumu, kā privātu līgumu, uz kura zvērināts notārs apliecinājis līdzēju parakstu īstumu, vai kā notariālu aktu.

Dāvinājuma līguma būtiskās sastāvdaļas un to neievērošanas sekas

Par dāvinājuma līguma būtiskajām sastāvdaļām var atzīt divas lietas. Pirmā ir griba, kad viens piedāvā mantisku vērtību, bet otrs piekrīt to pieņemt. Otrā ir rīcībspēja un tiesībspēja. Dāvināt var ikviena rīcībspējīga persona, un saņemt dāvinājumu var jebkurš, kam ir spēja iegūt. Piemēram, nepilngadīga bērna gribai nav juridiska spēka. Ja apdāvinātais ir nepilngadīgs, tad viņa vārdā rīkojas aizbildnis. Ja apdāvināmais ir zaudējis rīcībspēju, tad šāds dāvinājums jāatzīst par nenotikušu.

CL nenosaka prasības dāvinājuma līguma formai. Rakstveida līgums ir izdevīgs, lai nodrošinātu faktu, ka dāvinājums ir patiesi noticis. CL 1483. pants nosaka, ka dāvinājuma rakstiska forma ir nepieciešama, kad tas jāieraksta zemesgrāmatā, piemēram, dāvinot nekustamo īpašumu (NĪ). Šīs likuma prasības neievērošanas rezultātā līgums nebūs spēkā.

Lai dāvinājums tiktu atzīts kā noticis, tas ir jāpieņem. Ja dāvinājuma priekšmets ir lieta, tad īpašuma tiesības pāriet līdz ar tās nodošanu, bet NĪ gadījumā – līdz ar nostiprināšanu zemesgrāmatā.¹ Līdz ar nostiprināšanu zemesgrāmatā mainās arī NĪ īpašnieks, kuram ir tālāk tiesības rīkoties ar šo īpašumu vai tā daļām.

Dāvinājuma līguma sekas

Ar dāvinājuma līgumu apdāvinātajam pāriet īpašuma tiesības. Tāpēc, piemēram, ja dāvinātājs ir uzdāvinājis savu vienīgo NĪ, kurā arī dzīvo, tad var saskarties ar nepatīkamu situāciju. Dāvinājumā ar uzlikumu var noteikt, ka apdāvinātajam nav tiesību pārdot saņemto NĪ, piemēram, nosakot laikposmu, pēc kura to varēs pārdot. Var būt arī gadījumi, kad nepieciešams apsvērt iespēju noslēgt citus līgumus, piemēram, uztura un mantojuma līgumus.

Līdz ar lietas nodošanu īpašumā vai ar NĪ nostiprināšanu zemesgrāmatā apdāvinātajam dāvinātā lieta pāriet ar visiem aprūtinājumiem un guļošajām nastām. Apdāvinātā persona neatbild par dāvinātāja parādiem, taču ir pakļauta prasījumam par atļauju vērst piedziņu uz tai piederošo dāvanu. Kreditora

prasījums pret apdāvināto ir ar tiesas spriedumu atzīt kreditora tiesības vērst piedziņu uz dāvanu.² Ja dāvinātājam ir kreditori ar neapmierinātām prasībām, tie var vērst piedziņu uz dāvināto lietu, kas tagad pieder apdāvinātājam, izmantojot tiesas spriedumu, kas atzīst kreditora tiesības veikt piedziņu uz dāvinājumu. Tas var notikt neatkarīgi no tā, ka apdāvinātā persona neuzņemas atbildību par dāvinātāja parādiem.

Izmantojot savas likumā noteiktās tiesības, kreditors var pieprasīt no apdāvinātā izņemt parāda atgriešanai nepieciešamo summu no dāvinātās mantas. Šī prasība galvenokārt attiecas uz pašu dāvinājumu, ja dāvinātājam bijuši parādi dāvināšanas brīdī un tos nepieciešams segt. Apdāvinātais par šādiem parādiem neatbild.

CL piebilst, ka dāvinājuma līguma gadījumā neatraidāmiem mantiniekiem ir tiesības prasīt tiem izdot daļas no apdāvinātā, ja dāvinājums ir izdarīts tādā apmērā, ka šiem mantiniekiem pat neatliek viņu neatņemamās daļas. Neatraidāmie mantinieki var izprasīt neatņemamo daļu tikai no personas, kuru mantojuma atstājējs ir apdāvinājis, nevis no trešās personas, kuras īpašumā manta nonākusi vēlāk.³

Dāvinājuma daļas atprasīšanas tiesība ir noteikta neatraidāmo mantinieku interešu aizsardzībai. Dāvinājuma izdarīšanas brīdī dāvinātājam ir pienākums rēķināties ar neatraidāmajiem mantiniekiem. Neatraidāmam mantiniekam tiek nodrošināta iespēja saņemt tikpat, cik viņš būtu tiesīgs saņemt, ja mantojums atklātos dāvināšanas laikā.⁴ Tāpēc ir svarīgi atcerēties, ka dāvinātāja nāves gadījumā, ja vienīgais mantojums ir uzdāvināts, var sanākt rēķināties ar mantiniekiem.

Kā noteikt dāvinājuma mantisko vērtību un kādi nodokļi jāmaksā?

Dāvinājumi var būt arī skaidrā nauda, tāpēc vērts atcerēties, ka uz šādiem dāvinājumiem ir ierobežojumi. Latvijas normatīvajos aktos ir atrunāts, ka ar iedzīvotāju ienākuma nodokli (IIN) neapliek dāvinājumu no dāvinātāja, kurš atrodas radniecībā ar apdāvināto līdz trešajai pakāpei. Ja dāvinājumu summa pārsniedz 10 000 eiro, to neapliek ar IIN, taču šāds dāvinājums jādeklarē gada ienākumu deklarācijā. Turpretī, ja dāvinātājs un apdāvinātais neatrodas radniecībā, tad IIN jāmaksā par dāvinājuma vērtību virs 1425 eiro.

Jautājumu ir vairāk, ja dāvinājums ir NĪ. Dāvinājuma līgumā var norādīt NĪ vērtību; ja to nenorāda, tad ņem vērā NĪ kadastrālo vērtību brīdī, kad notiek NĪ nostiprināšana zemesgrāmatā. Ja NĪ iegūts līdz 2000. gada 31. decembrim un personas rīcībā nav dokumentu, kas apliecina tā vērtību, tad par iegādes vērtību uzskatāma aktuālā kadastrālā vērtība.

Ja NĪ pārdošanas vērtība ir lielāka nekā tā iegādes vērtība kopā ar veiktajiem ieguldījumiem un darījums neatbilst nevienam ar IIN neapliekamo ienākumu veidam, tad personai jāmaksā IIN no kapitāla pieauguma. Likums uzliek personai pienākumu patstāvīgi aprēķināt IIN apmēru, ienākumiem piemērojot 20% likmi.

Lai gan pēc vispārīgā principa ienākums, kas gūts NĪ pārdošanas gadījumā, ir apliekams ar IIN, likumā ir paredzēti vairāki izņēmumi. Praksē izplatītākais izņēmums ir saistīts ar tāda NĪ pārdošanu, kurš bijis personas īpašumā ilgāk par pieciem gadiem no dienas, kad reģistrēts zemesgrāmatā, un bijis personas deklarētā dzīvesvieta vismaz 12 mēnešus pēc kārtas pēdējo piecu gadu laikā. NĪ atbilstība piederības ilguma un dzīvesvietas deklarēšanas kritērijiem atbrīvo personu no pienākuma maksāt IIN.

Vai dāvinājuma līgumu var atsaukt?

Šādas tiesības īsteno tikai un vienīgi dāvinātājs likumā noteiktajos gadījumos.

Pirmkārt, dāvinājuma līgumu var atsaukt, kad notiek dāvinātā atprasīšana. Šīs tiesības ir īstenojamas, lai spētu atprasīt zināmu daļu no dāvinātā neatraidāmo mantinieku interešu nodrošināšanai. Šiem mantiniekiem ir tiesības saņemt tās daļas, kuras tika dāvinātas. Arī gadījumā, ja dāvinātājam pēc dāvinājuma līguma izpildes piedzimst bērni, viņam ir tiesības atsaukt dāvinājumu tiktāl, ciktāl tas nepieciešams bērnu neatņemamām daļām.

Saderināšanās vai laulības gadījumā atsaukt dāvinājumu var, ja:

- apdāvinātais laulātais mirst, neatstājot lejupējos mantiniekus;
- laulība tikusi šķirta apdāvinātā rīcības dēļ;
- laulība atzīta par neesošu un dāvinātājs maldījies par tās esību.

Otrkārt, atsaukšana ir iespējama, kad apdāvinātais izrāda rupju nepateicību. Likums nav noteicis, cik ilgi un cik daudz apdāvinātājam jāizrāda pateicība pret dāvinātāju. Likums nosaka, ka rupja nepateicība izpaužas rupjos vārdos vai darbos, tīši nodarītos svarīgos mantiskos zaudējumos, nodarītā dzīvības apdraudējumā, atstāšanā bezpalīdzības stāvoklī, ja bijis iespējams palīdzēt.

Par rupju nepateicību atzīstams tikai tāds svarīgs mantiskais zaudējums, ko apdāvinātais dāvinātājam nodarījis tīši, tas ir, ar ļaunu nolūku. Kamēr dāvinātājs var uzskatīt, ka apdāvinātais izrāda rupju nepateicību, strīda gadījumā par to lemj tiesa, jo ne visas apdāvinātā veiktās darbības var uzskatīt par rupjām. Tas nav attiecināms uz dāvinājumiem atlīdzības nozīmē.

Treškārt, atsaukšana ir iespējama arī tad, ja dāvinājumā ar uzlikumu apdāvinātājam ir uzlikts kāds pienākums pret dāvinātāju un viņš to nepilda. Pats uzlikums var kļūt neizpildāms dabisku šķēršļu dēļ vai arī nav pielaižams likumisku vai tikumisku iemeslu dēļ. Tādā gadījumā dāvinājums paliek spēkā, bet uzlikums atkrīt.

Šis raksts ir sagatavots tikai kā vispārīga informācija par interesējošiem jautājumiem un nav izmantojams profesionālas konsultācijas vietā. Lasītājam nevajadzētu rīkoties saskaņā ar rakstā ietvertu informāciju, iepriekš nesaņemot atbilstošu profesionālu konsultāciju. Autors nesniedz nekādu tiešu vai netiešu apliecinājumu vai garantiju par rakstā ietvertās informācijas precizitāti un pilnīgumu. Ciktāl to pieļauj tiesību akti, autors neuzņemas nekādu atbildību vai rūpības pienākumu attiecībā uz jebkādam sekām, ja lasītājs vai cita persona rīkojas vai nerīkojas, paļaujoties uz rakstā ietvertu informāciju, vai par jebkuru lēmumu, kas uz to ir balstīts.

¹ Civillikuma komentāri: Ceturtā daļa. Saistību tiesības. Autoru kolektīvs prof. K. Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. – Rīga: Mans Īpašums, 2000, 370. lpp.

² Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2019. gada 3. decembra spriedums lietā Nr. SKC-376/2019, 8. punkts.

³ Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2012. gada 25. janvāra spriedums lietā Nr. SKC-23/2012

⁴ Civillikuma komentāri: Ceturtā daļa. Saistību tiesības. Autoru kolektīvs prof. K. Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. – Rīga: Mans Īpašums, 1998, 373. lpp.